

Pasiruošimas Kalėdų šventėms vilniečių šeimose: stresas ar malonumas?

RASA PAUKŠTYTĖ-ŠAKNIENĖ

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius

El. paštas: rasa.sakniene@gmail.com

Dovanų dovanojimas neabejotinai svarbus socialinis reiškinys, kuris neretai yra neatsiejama ritualo dalis, formuojanti priklausomybės šeimai ir platesnėms socialinėms bendrijoms jausmus. Dovanos yra ypač svarbi Kalėdų šventės dalis. Jų paieška kartais ženkliai pratęsia pasiruošimo šventei laiką ir gali sukelti stresą. Pasiremdama Jono Helslooto pasiūlyta ritualo atlikimo teorine prieiga ir skatinimu patikrinti ritualinio streso apraiškas kitose šalyse mėginsiu tai paanalizuoti šiame straipsnyje. Darbas paremtas 2012–2013 m. etnografiniu lauko tyrimu Vilniaus mieste.

Raktažodžiai: stresas, Vilnius, Kalėdų dovanos, Kūčios, šeima

---

Christopho Wulfo teigimu, Kalėdų šventės gali būti suvokiamos skirtingai: vaiko, laukiančio atvykstančio Santa Klaus, tėvų, kuriems malonu suteikti vaikui džiaugsmą, paauglio sūnaus, manančio, kad Kalėdos tuščia ir nuobodi šventė, ir senelės, prisimenančios Kalėdų šventimą jaunystėje. Ritualas padeda įveikti šiuos skirtumus ir atnaujinti priklausomybės šeimai ir bendruomenei jausmus bei tapatumą [24, 399–400].

Libertas Klimka pažymi, kad XX a. pradžioje iš esmės kintant visuomenės struktūrai, pamažu neliko tos terpės, kurioje susiformavo tradicinė kultūra [7, 131]. Šiame straipsnyje pažvelgsime į XXI a. vilniečių šventinę kultūrą taip, kaip ji kuriama, pasak Tomo Hylando Erikseno, „greitėjančio laiko epochoje“, kuris, anot etnologo, susijęs su precizijos praradimu ir dabartis iššūkiams nesiderinančiame šeiminiame gyvenime [3]. Prieš keiserius metus J. Helslootas publikavo straipsnį „Stresas ir ritualas. Gruodžio mėnesio šeimos tradicijos šių dienų Nyderlanduose“, kuriame, remdamasis ritualo atlikimo (angl. *performance*) šalininkų Edwardo Schieffelino, Cliffordo Geertzo ir Ronaldo Grimeso suformuota rizikingo, galinčio nepavykti ir stresą sukeliančio ritualo teorine prieiga, analizavo Nyderlandų gruodžio mėnesio šventes (Šv. Mikalojaus (1) ir Kalėdų), jas siedamas su stresu, patiriamu joms ruošiantis ir jose dalyvaujant. Autorius siekė atkreipti dėmesį į streso reiškinį bei žmonių nurodytus jo požymius [6, 143–158]. Pasiremdama

-
- (1) Didesnėje Europos dalyje gruodžio 6-ąją švenčiant Šv. Mikalojaus dieną įprasta teikti dovanas [20, 85]. Marija Znamierowska-Prüfferowa prisimena, kad Vilniaus mieste „dėl kai kurių Lenkijos regionų įtakos nešamos dovanos vaikams, tą dieną slepiamos įvairiose kertėse“ [32, 140–141]. XX a. antrojoje pusėje su šv. Mikalojumi dovanų dalijimas buvo susijęs ir Punsko apylinkėse, tačiau šv. Mikalojus dovanas atnešdavo per Kūčias [15, 189].

olandų mokslininko skatinimu patikrinti ritualinio streso apraiškas kitose šalyse šiame straipsnyje paanalizuosiu vilniečių ruošimąsi gruodžio mėnesio šventėms – Kalėdoms ir iš dalies Naujiesiems metams.

Šiuo metu Lietuvoje Kalėdos yra viena svarbiausių kalendorinių švenčių, kuriai skirtos trys nedarbo dienos. Nuo 1990-ųjų Kalėdas šventėme dvi dienas, o 2012 m. Lietuvos Respublikos Seimas nedarbo diena patvirtino ir Kūčias. Tai tampa svaria priežastimi paanalizuoti kultūrinius ir socialinius ritualinių metų aspektus, ypatingą dėmesį atkreipiant į šią šventę.

Daugelyje etnografinių aprašų šventė ir ją sudarantys ritualai sutrikdo įprastą gyvenimo ritmą. Pasak Jono Balio, šventės – tai malonios prošvaitės monotoniškame kaimo gyvenime [2, 5]. Daugelio krikščioniškų tautų tradicinėje kultūroje iš metų švenčių išsiskiria Kalėdos. Lietuvoje ypatinga reikšmė teikiama ir šios šventės išvakarėms – Kūčioms. Vienu ar kitu aspektu šias šventes tyrinėjo daugelis Lietuvos etnologų. Bene išsamiausiai jas išanalizavo Juozas Kudirka, pasitelkęs etnografinę medžiagą, daugiausia sukauptą iš kaimiškų Lietuvos vietovių. Autorius, remdamasis lyginamosios kalbotyros ir vienos kultūrinės istorinės etnologijos mokyklos tyrimo metodų teikiamomis galimybėmis, siekė rekonstruoti senąją lietuvių kultūrą [9, 17]. Pasak jo, Kalėdų išvakarės skiriasi giliu religiniu susikaupimu, pasiruošimu Kristaus gimimo šventei, ir liaudies pasaulėjautoje Kūčios tapo neatskiriama Kalėdų šventės dalimi [9, 3; plg. 30, 135].

Tačiau ruošiantis šventei reikia ir tam tikrų pastangų. J. Kudirkos teigimu, net ir per Kūčias „nuo ankstyvo ryto visi dirba, dideli ir maži, vyrai ir moterys“ [8, 34]. Nemažai duomenų, kaip Lietuvos vietovėse seniau ir dabar švenčiamos Kalėdų šventės, galima rasti vietiniuose leidiniuose (2), tačiau apie šventimą miestiečių šeimose žinoma nedaug. Antrojo pasaulinio karo metų Vilnių aprašiusios etnologės M. Znamierowskos-Prüfferowos knygoje *Vilnius, miestas arčiausia širdies* pasiruošimas Kūčioms apibūdinamas taip:

„Anksčiau baigėsi darbas, pavėlavusieji dar bėga paskutinių eglučių. Judėjimas gatvėse ir krautuvėse gerokai didesnis. Visi skuba, kad suspėtų, kad pasiruoštų tai vakaro valandai, ir vis dėlto virš visa to tvyro kažkoks susikaupimas ir iškilmingumas...Kaipgi karšta virtuvėje, kai reikia pagaminti tiek valgių, o kambarį papuošti ir padengti stalą...“ [32, 141–142].

Etnologė pripažįsta, kad didesnis pasiruošimo šventei krūvis tekdavo moteriai. Daugiau panašaus pobūdžio miesto tyrimų neturime. Nėra tyrinėta ir kaip pastaraisiais metais šiai šventei ruošiamasi kitose Lietuvos vietovėse.

Iš kaimyninių šalių norėčiau išskirti Lenkijoje 2010 m. atliktą Boženos Gierek Kalėdų šventės tyrimą. Šioje šalyje, kaip ir Lietuvoje, šventei teikiama išskirtinė reikšmė. Autorė, daugiausia apklaususi 20–30 metų amžiaus pateikėjus, priėjo išvadą, kad 16 proc. lenkų Kalėdos asocijuojasi su pasiruošimu šventei, į kurį įtraukiami visi šeimos nariai – tai pirkimas parduotuvėse ir namų švarinimas, o 15 proc. pateikėjų šventės sieja su stresu, apsipirkimo karštligė, eilėmis, transporto kamščiais mieste. Tyrimas taip pat atskleidė, kad pasiruošimas šventei, ypač valgio gaminimas, daugiausia gula ant moters pečių [4, 236; 238]. Wendy Welch teiginys, kad moterys vis dažniau yra šventės kūrėjos, organizatorės ir administratorės [31, 179], paskatino paanalizuoti, kaip šventei ruošiamasi vilniečių šeimoje, daugiau dėmesio sutelkti į moterų patirtis.

Nekyla abejonių, kad ši šventė daugelyje šeimų švenčiama iki šių dienų. Kalėdų negalėtume atsieti nuo religinio šios šventės konteksto. Milda Ališauskienė ir Ina Samuilova,

(2) Šios medžiagos, tiesiogiai nesusijusios su miesto kultūra, plačiau neapatsime.

atlikusios religijos tyrimą (3), kuriuo siekta nustatyti modernizacijos reikšmę individų religijai sovietinėje ir posovietinėje Lietuvoje, teigia, kad religinės vertybės ir įgūdžiai buvo perduodami iš kartos į kartą ir šiam procesui politinės sistemos kaita didesnės įtakos neturėjo [1, 70].

Sociologė Jolanta Kuznecovienė, analizavusi kokios šventės ir kodėl lietuviams svarbiausios, teigė, kad „nors interviu duomenys (2005 m.) parodė, kad visiems informantams svarbiausia šventė yra Kalėdos, tačiau dauguma informantų neatsieja šv. Kalėdų nuo Kūčių ir daugumai Kūčių vakaras yra svarbesnis bei ypatingesnis“ [10, 77].

Mano tyrimas, paremtas 2011 metų etnografinio lauko tyrimo duomenimis, analizuojant šiuolaikinio jaunimo švenčiamas kalendorines bei gyvenimo ciklo šventes Vilniaus mieste, taip pat rodo, kad Kūčias ir Kalėdas jaunimas išskiria kaip labiausiai tradicinę, iš senelių, tėvų perimtą, ir įvardija kaip pačią svarbiausią ir mėgstamiausią kalendorinę ir šeimos šventę. Prioritetas teikiamas todėl, kad šios šventės labiausiai sutelkia šeimą. Tyrimas taip pat atskleidė, kad daliai vilniečių labiau patinka ruošti šventėms nei jas švęsti. Jiems pasiruošimas šventei yra malonus, nes šiame procese dalyvauja visi ar bent dauguma šeimos narių (4).

Pasiruošimas šventėms apima pirkimą bei šventinių dovanų pakavimą; maisto produktų pirkimą; namų tvarkymą bei puošimą, šventinio valgio gaminimą bei stalo dengimą; taip pat Kalėdinių sveikimų ruošimą ir siuntimą bei daugelį kitų darbų. Visa tai susiję su kasmet išgyvenamu prieššventiniu rūpesčiu, kuris gali sukelti stresą. Šiame straipsnyje susitelksiu tik į vieną pateikėjų požiūriu ypač svarbų pasiruošimo šventei aspektą – jų veiksmus, susijusius su kalėdinių dovanų ruošimu / pirkimu, ir tik fragmentiškai paliesiu kitus pasiruošimo šventei momentus. Straipsnyje keliami uždaviniai: 1) pažvelgti į dovanos reikšmę teoriniame ir praktiniame kontekste; 2) atskleisti pateikėjų reikalavimus dovanai ir gebėjimą susidoroti su stresu, kylančiu ją ruošiant; 3) išsiaiškinti gaminamos ir perkamos dovanos ypatumus; 4) išanalizuoti pateikėjų patirtį planuojant prieššventinį laikotarpį, kuri padeda išvengti streso. Prieššventiniu *dovanų ruošimo laikotarpiu* vadinsime laiką nuo dovanų ruošimo / pirkimo pradžios, kuris gali prasidėti prieš 2–3 mėnesius (ar net anksčiau), iki dovanos įteikimo per šventes. Naudojamas lyginamasis ir interpretacinis tyrimo metodai.

Straipsnis paremtas 2013 m. etnografinio lauko tyrimo Vilniaus mieste medžiaga. Pagal autorės sudarytą klausimyną „Gruodžio mėnesio dovanos ir šventinis stalas“ tyrimo metu apklausta dvylika įvairaus amžiaus (gimusių 1945–1982 m.) moterų. Pateikėjos klausinėtos apie asmeninę patirtį, kuri susiklostė jų šeimose pasiruošimo šventėms laikotarpiu, pagrindinį dėmesį skiriant pasirengimui 2012 metų Kalėdų ir Naujųjų metų šventėms. Aiškintasi, ar praleistas laikas ruošiant dovanas pateikėjoms buvo malonus, ar sukėlė stresą. Užduodant šiuos ir kitus klausimus dėmesys buvo sukoncentruotas ne tik į pateikėjų veiksmus, bet ir jų išsakytus išgyvenimus / būsenas prieššventiniu dovanų ruošimo laikotarpiu (5).

(3) 2010 m. atliktas empirinis tyrimas, kurio metu apklausta 20 vidutinio ir vyresnio amžiaus informantų.

(4) Autorės straipsnis „Tradicija šiuolaikinių kalendorinių ir gyvenimo ciklo švenčių kontekste“ šiais metais įteiktas spaudai.

(5) Šio tyrimo metu dėmesys buvo sutelktas į dovanas, kurias teikia ir gauna šeimos nariai. Atsiribojama nuo dovanų, kurias, pvz., vaikai gauna vaikų darželyje, mokykloje ar suaugusieji keisdami darbo kolektyvuose.

Pasiremsiu ir 2012 m. surinkta medžiaga (apklausiau 10 pateikėjų) apie vilniečių šventes pagal mano sudarytą klausimyną „Laisvalaikio ir šventinė kultūra šeimoje“ (6).

DOVANOS REIKŠMĖ

Marselis Mausas atkreipė dėmesį į tai, kad dovanojimas niekada nėra vienpusis aktas – tai abipusių apsikeitimų – resiproksijos – principo įgyvendinimas [14]. Arnoldo Van Gennepo teigimu, mainai tiesiogiai išreiškia tam tikrą suvaržymą – gaunantis dovaną įsipareigojimais susiejamas su jos davėju [27, 29]. Pasikeitimas dovanomis, pasak Arūno Vaicekausko, yra būdingas kiekvienam svarbesniam ritualui [25, 32–38]. Kalėdinės dovanos Lietuvoje, kaip ir daugelyje Europos kraštų, yra susijusios su eglutės puošimo papročiu.

Kaip atsirado paprotys per Kalėdas keistis dovanomis (XVI a. duomenys) arba puošti eglutę (pirmą kartą paminėta 1605 m. Štrasburge), nėra išaiškinta [5, 231]. XIX a. pirmojoje pusėje kalėdinės eglutės pradėtos puošti ir Rusijos miestuose, kuriuose gyveno vokiečių [13, 20]. Taigi tikėtina, kad paprotys į Lietuvą plito tiek per Mažąją Lietuvą, tiek ir iš Rusijos.

Kalėdinės dovanos Lietuvoje yra gana vėlyvas reiškinys, nors pirmas Kalėdų eglutės paminėjimas žinomas 1853 m. (poetas Antanas Baranuskas ją matė Vainute) [8, 53]. J. Kudirkos teigimu, XX a. pradžioje kartu su kalėdinėmis eglutėmis iš Vakarų Europos pradėjo plisti vaikų apdovanojimo paprotys (7), tik po Pirmojo pasaulinio karo kai kur Lietuvoje dovanomis pradėjo keistis ir suaugusieji [8, 215].

Dovanas, dažniausia maisto produktus, gaudavo ir Kalėdų antrąją dieną ar per visą tarpušventį sodybas lankantys jaunuoliai – persirengėliai [8, 224–242; 18, 41–46; 26, 94–197]. Maisto produktų (kai kur vadinta kūčia, kalėdina, kalėda) dažnai gaudavo ir iki Kalėdų tarnavę samdiniai. Kai kada vyrams samdiniams dar pridėdavo keletą litų, o merginoms – audeklo, skarelę, palaidinę, pirštines, batus, papuošalų [17, 55–57].

Anglijoje įsigalėjusi kalėdinių dovanų tradicija XIX a. 5–6-uoju dešimtmečiais išstūmė suaugusiųjų paprotį dovanoti vieni kitiems dovanas per Naujuosius metus [31, 65] (8). Sovietų Sąjungoje XX a. viduryje paplitusios tradicijos – dovanoti vaikams per Naujuosius metus dovanas – negalėtume įvardyti nauju reiškiniu. Sovietmečiu perėjimo apeigų (*rites de passage*) simboliką įkūnijusių Kalėdų šventę visuotinai buvo siekta perkelti į Naujuosius metus, o per Naujuosius dovanas dalijantis Senis Šaltis daugeliui tapo neatsiejama šios šventės dalimi [5, 33]. Pasak Dalios Senvaitytės, ypač daug dėmesio to meto ideologijoje ir spaudoje (1953–1964 m. duomenys) buvo skiriama naujametėms šventėms vaikams populiarinti: mokyklose, įmonių, kolūkių klubuose ir kitur. Akcentuojamas ne tik šventės linksmumas, bet ir dovanojamos dovanos, daug dėmesio buvo skirta eglučių puošimui. Tuo metu moksleivių atostogos prasidėdavo prieš Naujuosius metus ir jie neturėjo laisvų dienų per Kalėdas. Valdžios taikomos priemonės turėjo nukreipti žmonių dėmesį nuo krikščioniškų Kalėdų į pasaulietinius Naujuosius metus [22, 116–117], tačiau, kaip pažymi Jonas Mardosa, Kūčių šventė net ir šiuo laikotarpiu buvo plačiai švenčiama. Nors nemažai gyventojų daliai religinė Kalėdų prasmė buvo pakitusi, tačiau ši šventė laikyta

(6) Etnografinė lauko tyrimų medžiaga saugoma Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriuje.

(7) Emanuilio Rikmano manymu, saldumynai, žaislai ir pinigai rodo dovanojimo desakralizaciją [33, 175].

(8) Šis procesas turėjo kelias priežastis: švenčiant šią šventę sureikšminami vaikai; iš Vokietijos atėjęs paprotys dėti dovanėles po Kalėdų eglute ir pigūs masinės gamybos žaislai, eksportuojami iš Vokietijos [23, 65].

tradicine šeimos švente ir kartu su tikinčiais ją šventė ir netikintieji [11, 65]. Angelės Vyšniauskaitės teigimu, naujosios sovietinės šventės pasižymėjo organizuotumu ir masiškumu [29, 561], tačiau vargu ar sovietinė ideologija galėjo turėti didesnę reikšmę šeimose švenčiamoms šventėms. Pasak J. Mardosos, liaudies kultūroje nebuvo kanono. Žmonėms buvo priimtinas tas šventės pavidalas, kuris atitiko jų lūkesčius, vertybines ir pasaulėžiūrinės nuostatas, o dirbtiniai apeiginių veikslių diegimo variantai sunkiai įsivaizduojami [12, 55].

Šių dienų mieste, kaip rodo pastarasis tyrimas, dažnas pateikėjas Naujųjų metų šventės nesureikšmina ir dažniausia šia proga dovanų nedovanoja. Retais atvejais šeimoje dovanos teikiamos tik vaikams, bet ir jos, 1963 m. gimusios pateikėjos teigimu, perkamos kartu su kalėdinėmis. Ko gero, dovanų įsigalėjimui įtakos turėjo sovietmečiu Naujųjų metų proga teiktos dovanos vaikų darželiuose, mokyklose, vaikai gaudavo dovanų ir iš tėvų darboviečių (9). 1960 m. gimusi vilnietė pasakojo, kad kol vaikai buvo maži, dovanėles jiems pirkdavo ir nuo Kalėdų iki Naujųjų metų kas rytą po eglute dėdavo po dovanėlę. 1948 m. gimusi pateikėja taip pat pripažįsta, kad sovietmečiu ši šventė buvo labai sureikšmintą. Jos nuomone, tuomet ne visi galėjo laisvai švęsti Kalėdas, tačiau dabar jos tapo pagrindine gruodžio mėnesio švente. Panašios nuostatos laikosi ir 1934 m. gimęs vilnietis – jam pasirošimas Kalėdoms visuomet buvęs svarbus, tačiau šito negalėtų pasakyti apie Naujuosius metus. O 1976 m. gimusi pateikėja Naujųjų metų nešvenčia ne tik dabar, bet nešventė ir vaikystėje (nors augo sovietmečiu), todėl neturi dovanojimo tradicijos.

Jau minėjau, kad kalėdinių dovanų tradicija nėra senas reiškinys. 2013 m. apklaustų dviejų vyriausių pateikėjų, gimusių pokario metais, pasakojimai skiriasi. 1948 m. gimusi ir užauginusi du vaikus dabar trijų anūkų močiutė apie dovanų pirkimo bei pasirošimo šventėms patirtį pasakojo su didžiuliu malonumu, nes jai Kūčios ir Kalėdos nuo vaikystės yra pati gražiausia metų šventė. Pateikėja yra pokario vaikas ir jos vaikystėje dovanų nebuvo, nors eglutė būdavo. Tėvų namuose dovanos pradėtos dovanoti tik XX a. 7-ąjį dešimtmetį, kai ji buvo paauglė. Pateikėjos vaikai taip pat augo sovietmečiu, tačiau šeimoje kalėdinėms dovanoms buvo teikiamas ypatingas dėmesys: pagal išgales visada stengėsi nupirkti, kad ir smulkias, bet mielas, ypač vaikus pradžiuginančias dovanas. 1949 m. gimusi pateikėja, gyvenanti viena (netekėjusi), dabar dovanų nebeperka, o seniau pirko sūnėnams, kol buvo maži. Nors iki dabar šventės dažniausia praleidžia su brolio šeima, paklausta, kodėl nebeperka dovanų, teigė, kad „tokia tradicija ateina nuo tėvų“. Pateikėja iš tėvų dovanų gaudavo tik iki paauglystės. Greičiausiai manyta, kad dovanos teikia džiaugsmą tol, kol vaikai maži ir dar bent kiek tiki Kalėdų Senelio buvimu. Be to, ji augo sovietmečiu ir nelabai buvo „iš ko ir ką nupirkti“.

Nors kalėdinės dovanos Lietuvoje pradėjo plisti tik XX a. pradžioje, tačiau šiandien jos yra įsigalėjusio šventinio ritualo neatsiejama dalis. Tai, kad dovanojimas yra abipusis veiksmas / įsipareigojimas, pagrindžia ir pateikėjų nuostatos kalėdinio dovanojimo atveju.

DOVANA IR STRESAS

Kalėdinės dovanos džiaugsmo ir teigiamų emocijų šaltiniu tampa ją gavusiajam ir ją dovanojančiajam. Tyrimas atskleidė, kad ruošiant dovaną visada galvojama apie asmenį, kuriam dovana skirta, ir siekiama patenkinti jo lūkesčius.

Kalėdinių dovanų teikimas apima platų ratą – dovanomis keičiamasi ne tik šeimoje, bet su giminėmis, o kartais ir draugais. Dovanų rinkimui, pirkimui ar gaminimui ruošiamasi

(9) Šiame straipsnyje apsiribosiu tik šeima ir plačiau šio reiškinio neanalizuosiu.

labai atsakingai. Paklaustos, ar dovanas įsigyja iš anksto, ar perka spontaniškai, visos pateikėjos įvardijo pirmąjį variantą. Joms reikia paruošti gana daug – neretai 10–30 dovanų. Siekis paruošti tiek dovanų daugeliui gali sukelti nemenką *stresą*, kuris, remiantis J. Helslooto pateiktu apibrėžimu, yra mentalinė būseną, atsirandanti suvokus neatitikimą tarp individams keliamų reikalavimų ir gebėjimų susitvarkyti su jais. Laikomasi nuostatos, kad stresas nėra tik individualios psichologijos reikalas, bet yra socialinė kultūrinė kategorija, metafora, vartojama socialiniame gyvenime įkūnytoms patirtims apibūdinti, todėl taip pat yra etnologinio tyrimo objektas [6, 155]. Kita vertus, dovanų teikimas tampa svarbiu šeimos šventės ritualu bei esminiu šios šventės akcentu, dėl kurio sėkmės nuolat baiminamasi. Šventinį stresą sustiprina visuomeninis spaudimas, nes šiuo laikotarpiu dažnas rūpinasi dovanomis ne tik savo šeimos nariams, bet ir tiems, iš kurių patys yra gavę dovanų, taip pat norėdami pamaloninti draugą, pažįstamą ar viršininą.

Remdamasis olandų patirtimi J. Helslootas teigia, kad daugiau nei pusė respondentų nurodė patiriantys stresą. Kartais tai susiję su fiziniais požymiais, bet dažniau su veiksnių – laiko stoka, pareigos jausmas, stengimasis laikytis aukštų reikalavimų ir kartu baimė patirti nesėkmę ar nusivylimą – deriniu [6, 156]. Aiškinantis, kaip vilnietės vertina šventinių dovanų ruošimo / pirkimo reiškinį, tyrimas atskleidė, kad tik reta pateikėja jo nemėgsta. O pasiteiravus, ar laikas, praleistas ruošiant / perkant dovanas, joms buvo malonus, nelabai malonus ar sukėlė stresą, sulaukta daugiau atsakymų, kad buvo malonus. Kad dovanų ruošimas kelia stresą, kategoriškai atsakė mažuma moterų. Pavyzdžiui, dvi pateikėjos šį procesą tiesiogiai siejo su patiriamu stresu, tačiau tik esant tam tikroms aplinkybėms: viena – kai tenka pirkti suaugusiesiems (nes pirkti dovanas vaikams jai malonu), antra – kai trūksta laiko. Kalbėdamos apie konkrečias patirtis pateikėjos nurodė ir daugiau su stresu siejamų (tiesiogiai neįvardytų) veiksnių: patirtas fizinis nuovargis, idėjų stoka ar nepakankami finansiniai ištekliai.

NAMIE PAGAMINTA DOVANA

Antony ir Peteris Mialai, Viktorijos laikų Kalėdas palyginę su dabartinėmis, pažymėjo, kad ši šventė Anglijoje abiem laikotarpiais buvo saldumynų ir žaislų diena. Jų gaudavo ir gauna gausybę, bet Viktorijos laikų Kalėdų dovanos dažnai buvo pagamintos namie, o rankomis pagaminta kukliausia dovana buvo vertinama labiau negu gausybė brangakmenių [16, 23–33]. XIX a. moterų rankų darbo dovanos gyvavo ir Vokietijoje [34, 148]. XX a. pradžioje tokios dovanos buvo dovanojamos ir Lietuvos kaime, pavyzdžiui, sesuo broliams dovanojo pirštines, žmona vyrui – šaliką [8, 215]. Panašiai būta ir su vaikų dovanomis. Lietuvos kaime namų darbo žaislai, pasak Nijolės Pliuraitės-Andrejavičienės, vyravo net iki XX a. vidurio. Namų darbo žaislus valstiečiai dovanojo ir per Kalėdas, nors pasitaikydavo ir pirktinių žaislų, ypač amatininkų šeimose [21, 24–39].

Kasmet susiduriant su dovanų parinkimo problemomis nuolat ieškoma būdų, kaip sumažinti ar visai išvengti prieššventinės įtampos. Vienas iš būdų, pasirenkamų kovojant su prieššventinio laikotarpio stresu, – rankų darbo dovanos. Be to, paaiškėjo, kad taip dalis pateikėjų tęsė tėvų tradiciją gaminti dovanas pačioms, tikintis pratęsti perimtas tradicijas ir tam tikra prasme sakralizuoti dovaną.

1948 m. gimusi pateikėja nuo pat mažens savo vaikus skatino pačius daryti dovanas: dovanodavo vaikams rankdarbių knygučių, pati mokė. Moteris pasakojo, kad šis procesas vaikams labai patikdavo, nes ruošiant dovaną buvo galvojama apie konkretų žmogų ir tai, kas jį galėtų pradžiuginti. Todėl iki šiol šeimoje yra išlikusi tradicija, kad kalėdinės

dovanos turi būti ją gavusiam staigmena, o tokia dovana kaip, pvz., dulkių siurblys nebūtų suprasta. Noras dovanoti savos gamybos dovanas būdingas ir jaunesnėms kartoms. 1977 m. gimusios vilnietės nuomone, dovanoti masinės gamybos daiktus yra „tuštybė ir laiko praradimas, o padarytas savom rankom – tai originalu“. Idėją padaryti pačioms pateikėjos sieja tiek su originalumu (mėginant nustebinti gavėją), tiek su būdu išvengti įtampos perkant dovaną. Taip šią problemą prieš 2012 metų Kalėdas išsprendė 1979 m. gimusi pateikėja: vyrui, vaikams, tėvams, uošviams, savo ir vyro seserims, geriausioms draugėms pati nuvėlė šlepetes.

Kita 1979 m. gimusi pateikėja pažymėjo, kad svarbu ne tik dovana, bet ir jos originali pakuotė, todėl daug laiko ir išmonės skiria dovanos įpakavimui. Šis procesas pateikėjai yra labai malonus, nes taip į dovaną įdedama (net jeigu ji ir pirktinė) dalelė širdies. Prie kiekvienos dovanos ji dar paprastai prideda pačios iškeptų ir gražiai supakuotų sausainių ar pyragą. Šiemet pati gavo muilą, pagamintą jai dovanojusio asmens. Ši idėja jai labai patiko, todėl mano, kad ateityje ne tik dovanos savo kepinius (kuriuos dabar įvardija kaip priedą prie dovanos), bet ir pati gamins rankų darbo dovanas. Apie rankų darbo dovanas mąsto ir kitos moterys. 1979 m. gimusios vilnietės teigimu, jai dovanų ruošimas nėra jokia problema, tačiau pripažįsta, kad auginant du mažus vaikus nuolat trūksta laiko dovanų pirkimui, o trumpėjant laikui didėja stresas, todėl dovanų gaminimas padėtų racionaliau paskirstyti laiką ir suteiktų malonumą. Kol kas dėl neįgyvendintų svajonių jaučia tam tikrą nepasitenkinimą, kurį pati įvardija „slogučiu“. 1977 m. gimusi pateikėja taip pat augina du mažamečius vaikus. Moters teigimu, nors jai pačiai patinka gaminti dovanas, tačiau susitaiko su situacija, kai serga vaikai ar nespėja. Kadangi dovanos daugiausia skiriamos vaikams, dovanoja smulkmenas, saldumynus, nors, kita vertus, yra gana kategoriškai nusistačiusi nedovanoti „bet ko“. Negalėdama įvykdyti išsikeltų reikalavimų nereta pateikėja sugeba surasti išeitį, kaip kompensuoti šį nusivylimą ir išvengti streso.

Dovanos gaminimas yra ne tik būdas sumažinti ar visai išvengti įtampos, patiriamos ieškant dovanos parduotuvėje, bet ir priemonė realizuoti asmeninius kūrybinius poreikius, taip pat siekis maksimaliai sumažinti „netinkamos dovanos“ – „nepavykusio ritualo“ riziką.

PERKAMA DOVANA

Gaminant ar renkant dovaną parduotuvėje siekiama to paties tikslo – išrinkti tinkamą dovaną. Į klausimą, ar patenkintos 2012 metų Kalėdoms paruoštomis dovanomis ir ar jomis buvo patenkinti jas gavusieji, visos atsakė teigiamai. Tačiau stengdamosi maksimaliai įgyvendinti išsikeltus reikalavimus dažniau stresą / įtampą patyrė pirkusios dovanas.

Nors teoriškai su dovanos idėjų problema gali susidurti tiek jas gaminančios, tiek ir perkančios, tačiau praktiškai dažniau ją patyrė moterys, pasiryžusios pirkti. Pasak 1976 m. gimusios pateikėjos, jai lengva dovanas rinkti tada, kai konkrečiai žino, ką ir kam pirks, tačiau „kai renkant dovanas nėra idėjos – tai yra stresas“. Būdą, kaip susidoroti su šia problema, pateikė 1979 m. gimusi pateikėja. Moteris sakė: „Stengiuosi dovanoti tai, ko konkretus žmogus nori, nes paprastai šeimos rate pasipasakojam, apie ką svajojam, ko kam reikia. Nors kasmet būna nauji norai, tačiau turėdama iš anksto idėją, ją gana lengvai įgyvendinu.“

Tam, kad užtektų pakankamai laiko ne tik idėjoms subrandinti, bet ir joms įgyvendinti, dažnai ilginamas dovanoms pirkti skirtas laikas, t. y. pratęsimas priešventinio pasiruošimo

laikotarpis. 1948 m. gimusi moteris pradeda apie dovanas galvoti ir jas pirkti prieš du mėnesius, kad „paskutinę dieną prieš šventes nereikėtų stovėti eilėje ir stresuoti, kad kažką nupirktum“. Šaoningai pasirinktas didesnis laiko tarpas pateikėjai leidžia ramiai ieškoti dovanų: kartais pamato daiktą ir nuperka, kartais pasilieka laiko pagalvoti.

Nemažai laiko reikia tada, kai planuojama pirkti daug dovanų – ne tik patiems artimiausiems šeimos nariams, bet ir giminėms ar draugams. 1976 m. gimusi pateikėja teigė, kad jos yra labai didelė giminė ir ruošia jai simbolines dovanas, tačiau jų reikia apie 20. 1963 m. gimusi moteris pasakojo, kad kasmet perka apie 15 dovanų. Jų šeimoje jau nusistovėjo tradicija, kad Kūčių vakarienėje dalyvauja vyro tėvai (pateikėjos – jau mirę), o Kalėdų pirmą dieną atvažiuoja jos ir vyro broliai su šeimomis. Nors Kalėdų rytą apsieičiama dovanomis, suvažiavus giminėms – vėl vyksta ta pati dovanų keitimosi ceremonija. Pateikėja dovanų pradeda ieškoti jau nuo spalio mėnesio. Moters patirtis rodo, kad beveik kasmet tenka nors vieną dovaną pirkti prieš pat šventes, pavyzdžiui, tuo atveju, jeigu pamanė, kad išrinko netinkamą dovaną, ar netyčia sužinojo, kad išrinkta dovana konkrečiam žmogui yra ne ta, kurios jis norėtų. Tada tenka patirti nerimo, bet ne streso. Pasak pateikėjos, „šiais laikais (nes ji dar gerai atsimena sovietmečio situaciją) vis tiek galima greitai surasti norimą daiktą.“ Vadinasi, sukaupia patirtis ir pozityvus nusiteikimas taip pat gali padėti išvengti streso. Tačiau ne visos išvengia šios būsenos. 1976 m. gimusi pateikėja teigė, kad nors dovanas pradėjo pirkti gruodį ir iš anksto „nužiūrėti“, ką norėtų pirkti, bet ši problema jai išliko.

Kiti įvardyti veiksniai, lemiantys gerą apsipirkimą, yra „laikas ir finansai“. Labai svarbu įvertinti, kiek ir kada šeima gali skirti lėšų dovanoms įsigyti. Skirdama daugiau laiko dovanų rinkimui / pirkimui 1976 m. gimusi pateikėja mano, kad taip naudingiau išleidžia pinigus, perka tik gerai apgalvojusi, o seniau pasitaikė, kad pirkdavo ir „bet ką, nes prieš pat šventes nebelikdavo laiko“. Tokiu atveju graužėtis, kad galėjo nupirkti pigiau ir tinkamesnę dovaną, išlieka ilgam.

Taip pat būtina įvertinti ne tik laiko, finansinius, bet ir fizinius išteklius, kurie gali tapti prieššventinės įtampos priežastimi. 1977 m. gimusios pateikėjos nuomone, stresas užklumpa tada, kai suplanuoja daugiau, nei esi fiziškai pajėgus padaryti. 1979 m. gimusiai pateikėjai šį jaudulį mažina jos nuostata: nors ir stengiasi, kad visiems dovanos patiktų, tačiau ramiai susitaiko su tuo, jeigu išeina ne taip, kaip nori, ir viliasi, kad galės „pasitaisyti“ kitais metais.

Tyrimas atskleidė, kad pasirenkant dovanos ruošimo būdą, siekiama emocinio komforto, t. y. ne tik sau keliama reikalavimai, bet ir stengiamasi su jais susitvarkyti, todėl pasirenkamas vis ilgesnis laikas idėjoms brandinti ir dovanoms pirkti. Pasikliaujama daugiamete patirtimi, mažinamas fizinis ir emocinis krūvis. Vis dėlto dovanų pirkimas dažniau sukelia įtampą nei jų gaminimas, todėl kartais bandoma pasinaudoti ne vienu iš minėtų būdų, bet susikurti visą kompleksą taisyklių ar net tam tikrą gyvenimo būdą, padedantį „susikurti“ malonų prieššventinį laikotarpį.

PRIEŠŠVENTINIS LAIKOTARPIS – STRESO VALDYMAS

Kalėdos yra viena svarbiausių krikščioniškų švenčių, jungiančių advento rimtį ir tarpušventio linksmybes. J. Kudirka pažymėjo, kad tradicinėje kaimo kultūroje labai daug dėmesio buvo skiriama pasiruošimui šiai šventei. Pasak autoriaus, tai adventinis susikauptimo laikas, dvasinis apšalvymas, Kūčių darbai ir namų ruoša, prieššventinė pirtis, kambario puošimas, eglutės rėdymas, stalo paruošimas [8, 215].

Prieškalėdiniu laikotarpiu patirtos teigiamos emocijos yra ilgai lauktų švenčių geros nuotaikos pagrindas ir šių dienų kultūroje. Tyrimo metu buvo aiškintasi, kokias emocijas sukelia prieššventinis laikotarpis ne tik dėl dovanų, bet ir dėl maisto pirkimo, gaminimo bei šventinio stalo, namų puošimo. Pateikėjų klausta, ar šis laikas jiems buvo malonus ar sukėlė, pavyzdžiui, stresą. Tyrimas rodo, kad „susikurti“ ramų laikotarpį gali padėti tam tikros tvarkos nustatymas ar naujų ritualų atsiradimas. Paprastai sukurtos tvarkos laikomasi ne vienus metus, ypač jeigu ji pasiteisina. Priešingu atveju, siekiant konkretaus rezultato, procesą stengiamasi tobulinti: mažinamos laiko ar finansinės sąnaudos, siekiama didesnio emocinio komforto, vengiama streso. Tikslu siekiama drastiškai, dažnai atsisakant senųjų šeimos tradicijų ar ritualų, ir tai dažniausiai lemia pateikėjų tėvų namuose vaikystėje ar jaunystėje gauta neigiama patirtis.

Pastebimas noras keisti tėvų šeimoje gyvavusias tradicijas. 1979 m. gimusios pateikėjos nuomone, ir jos mamai, ir anytai pasiruošimas (kurį nuolat stebėjo švėsdama tai pas vienus, tai pas kitus) šventėms yra stresas, nes eikvojama per daug energijos, pavyzdžiui, siekiant maisto gausos ar tobulai sutvarkyti namų aplinką. Todėl, anot moters, „pati iš pasiruošimo stengiuosi „nedaryti“ streso ir šventinės vakarienės sulaukti nepavargusi nuo darbų, noriu kasmet susikurti šventę sau ir artimiesiems.“ Nors 1982 m. gimusi pateikėja sakė, kad laikytis tam tikros tvarkos yra gerai, keisti tėvų šeimoje gyvavusias tradicijas ir sukurti „kažką savo“ greičiausiai paskatino jos vyro šeimos, kuris užaugo Prancūzijoje, patirtis. Jo tėvai lietuviai, gyvendami Prancūzijoje, įgijo naujos patirties, kuri jai tapo priimtinesnė nei gauta iš tėvų. Moteris pasakojo, kad „jos šeimoje visą prieššventinį pasiruošimą atlikdavo viena mama, todėl labai pavargdavo, o šventė tapdavo tarsi privaloma ir tas nepatirdavo. Dovanos neteikdavo džiaugsmo, nes nebuvo sukuriama šventinė atmosfera.“ Savo šeimoje išsikėlę planavimo idėją netrukus patyrė, kad tinkamas laiko planavimas ir darbų pasidalijimas tarp šeimos narių prisideda prie šventinės nuotaikos sukūrimo. Jos nuomone, pavykusios šventės esmė yra „ne dovanos ar maisto kiekis, o sukurta šventinė atmosfera“. Tai, kad pagal išgales vis dažiau vyras ir vaikai prisideda prie šventės rengimo, paminėjo ne viena XX a. 8-ąjį dešimtmetį gimusi pateikėja.

1979 m. gimusi pateikėja, kuri prieššventiniu laikotarpiu seniau neišvengdavo streso, taip pat susikūrė tvarką / sistemą, kaip greičiau ir ekonomiškiau pasiruošti šventėms. Pirmą, ji pailgino dovanų pirkimo laiką – dabar pradeda pirkti nuo Vėlinių; antra, visus metus fiksuoja ir užsirašo bet kuriomis aplinkybėmis išgirdusi apie savo artimųjų ar draugų pagėdaujamas dovanas, ji pasižymi ir kur galėtų tą daiktą įsigyti. Pateikėja kasmet paruošia apie 30 dovanų ir tvirtina, kad dabar dovanų pirkimas jai tapo maloniu žaidimu. Tos pačios tvarkos ji laikosi jau kurį laiką – gal tik kasmet vis prailgina dovanoms ruošti skirtą laiką. Iš dovanas gavusiųjų komentarų ji patyrė, kad jos sumanymas visiškai pasiteisimo ir dovanomis lieka patenkintos abi pusės (perkančioji ir gaunančioji).

Gana ilgas oficialus prieššventinis laikotarpis, kai jau nuo gruodžio mėnesio pradžios puošiamos miesto gatvės, kalėdines puošmenas ir dovanas siūlo prekybininkai, vyksta vakarėliai darbo kolektyvuose ir kita, priimtinas ne visoms pateikėjoms. 1979 m. gimusiai vilnietei tai ne tik nepatinka, bet ir sukelia stresą, nes, pasak moters, „šventės pastaruoju metu įgyja vis labiau komercinį pobūdį. Prasideda jau nuo gruodžio pradžios. Geriau iki šventės būtų ramybė ir tada šventės būtų išlauktos.“

2011 m. analizuodama tradicijos sampratas šiuolaikinėje Lietuvoje pastebėjau, kad „mažoji“, šeimoje puoselėjama tradicija ar paprotys gali būti suvokta kaip archajiškesnė,

kita vertus, ir ne tokia stabili kaip platesniame sociume puoselėjama „didžioji“ (tautos) tradicija [19, 214–215].

Suprantama, kad kiekvienas iš mūsų pasirenkame, kaip ruošti, švęsti šventes ar kurti savo šeimos šventinius ritualus. Tyrimas rodo, kad neretai sena tradicija atmetama ir pasirenkamas individualus būdas, padedantis išvengti streso. Šis reiškinys paplitęs tarp jaunesnės kartos vilniečių.

IŠVADOS

Atliktas tyrimas atskleidė įsigalėjusią kalėdinių dovanų teikimo tradiciją vilniečių šeimose ir tai, kad prieššventiniu laikotarpiu išgyvenama emocinė įtampa, o dovanų teikimas suvokiamas kaip būtinas šventės ritualas. Nuogastavimai, kad jis gali nepavykti, sukėlė įtampą daugeliui apklaustųjų, tačiau tik nedidelė dalis jų tai įvardijo kaip „stresą“.

Pateikėjų komentaruose matome siekį išvengti streso ar jį sumažinti pasirenkant individualų būdą: pagaminti rankų darbo dovanas, pratęsti dovanų pirkimo laiką, į namų ruošą įtraukti vyrą ir vaikus, susikurti savo šeimos ar kitaip koreguoti tėvų namuose įgytą pasiruošimo šventėms patirtį. Jaunesnės kartos apklaustieji realiau vertina prieššventinę situaciją, sugeba įveikti iškilusias problemas ir sukurti šventę sau bei artimiesiems.

Taigi į klausimą, ar Lietuvoje per šventes taip pat patiriamas ritualinis „stresas“, galima atsakyti – „taip“. Remiantis vilniečių apklausos duomenimis (nors kiekybinio požiūriu tyrimas apima tik nedidelę dalį vilniečių), prieššventiniu laikotarpiu atsirandančią įtampą / stresą galime sieti su energijos (fizinių jėgų), idėjų ir išmonės (keliamų reikalavimų dovanai), laiko bei finansinių išteklių stygiaus sukeltu diskomfortu.

Gauta 2013 11 13
Priimta 2013 12 10

Literatūra

- [1] ALIŠAUSKIENĖ, Milda; SAMUILOVA, Ina. Modernizacija ir religija sovietinėje ir posovietinėje Lietuvoje. *Kultūra ir visuomenė*, 2011, Nr. 2(3), p. 67–81.
- [2] BALYS, Jonas. *Lietuvių kalendorinės šventės. Tautosakos medžiaga ir aiškinimas*. Vilnius: Mintis, 1993. 210 p.
- [3] ERIKSEN, Tomas Hylland. *Akimirkos tironija. Greitasis ir lėtas laikas informacijos amžiuje*. Vilnius: Tyto alba, 2004. 199 p.
- [4] GIEREK, Bożena. Celebration of Christmas in Contemporary Poland. *The Ritual Year 6. The Inner and the Outer*. Tartu: Estonian Literary Museum, Department of Folkloristics, 2011, p. 219–248.
- [5] GUTAUTAS, Stasys. *Lietuvių kalendorinės šventės*. Vilnius: Vyturys, 1991. 88 p.
- [6] HELSLOOT, John. Stress and Ritual. December Family Traditions in the Netherlands Today. *Lietuvos etnologija. Socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 2011, No. 11(20), p. 143–157.
- [7] KLIMKA, Libertas. Pilietiškumas ir tautiškumas: laiko dimensijos ir aktualijos. Iš: *Tautiškumas ir pilietiškumas. Atskirtis ar dermė?* Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto 1-kl., 2007, p. 127–141.
- [8] KUDIRKA, Juozas. *Lietuviškos Kūčios ir Kalėdos*. Vilnius: Vaga, 1993. 316 p.
- [9] KUDIRKA, Juozas. *Lietuviškos Kūčios. Istorinė lyginamoji apžvalga*. Vilnius: Lietuvių liaudies kultūros centras, 1994. 63 p.
- [10] KUZNECOVIENĖ, Jolanta. Šventės švenčiantis lietuvis: bendruomeniškumo diapazonas. Iš: *Lietuviškojo identiteto trajektorijos*. Sud. V. Čiubrinkas, J. Kuznecovienė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008, p. 75–88.

- [11] MARDOSA, Jonas. *Socialistinio Lietuvos kaimo gyventojų dvasinė kultūra*. Vilnius: Mokslas, 1988. 94 p.
- [12] MARDOSA, Jonas. Šventė mieste: Keletas kūrimo ir funkcionavimo problemų. Iš: *Šventės šiuolaikiniame mieste. Festivals in the Modern City*. Sud. J. Mardosa. Vilnius: Edukologija, 2013, p. 52–60.
- [13] MARCINKEVIČIENĖ, Nijolė. Apie Advento-Kalėdų laiką ir papročius. Iš: *Atvažiuoja Kalėdos. Advento-Kalėdų papročiai ir tautosaka*. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 2000, p. 9–25.
- [14] MAUS, Marcel. *The Gift. The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*. London, New York: Routledge, 2002. 199 p.
- [15] MERKIENĖ, Irena Regina. Punsko ir Seinų krašto lietuvių Kūčios etnokultūriniame kontekste. Iš: *Punsko ir Seinų krašto lietuviai. Etninio ir kultūrinio tapatumo bruožai*. Sud. P. Kalnius. Punkskas: Aušra, 2006, p. 169–190.
- [16] MIAL, Antony & Peter. *The Victorian Christmas Book*. London: Treasure Press, 1990. 192 p.
- [17] MORKŪNAS, Vitalis. *Nuo tamsos ligi tamsos*. Vilnius: Mokslas, 1977. 202 p.
- [18] ŠAKNYS, Žilvytis Bernardas. *Kalendoriniai ir darbo papročiai Lietuvoje XIX a. pabaigoje – XX a. pirmoje pusėje. Jaunimo vakarėliai*. Vilnius: Diemedis, 2001. 156 p.
- [19] PAUKŠTYTĖ-ŠAKNIENĖ, Rasa. Tradicijos sampratos šiuolaikinėje Lietuvoje. *Lituanistica*, 2012, Nr. 2(88), p. 206–217.
- [20] SALAMONE, A. Frank. Christmas. Iš: *Encyclopedia of Religious Rites, Rituals, and Festivals*. Ed. F. A. Alamone. New York, London: Routledge. 2004, p. 85–89.
- [21] PLIUTAITĖ-ANDREJEVIENĖ, Nijolė. *Lietuvos vaikų žaislai*. Vilnius: Versus aureus. 336 p.
- [22] SENVAITYTĖ, Dalia. Kalendorinių švenčių diskursas sovietinėje Lietuvos periodikoje. I dalis: 1945–1964 metai. *Lituanistica*, 2013, Nr. 2(92), p. 101–121.
- [23] SIMPSON Jacqueline, Roud Steve. *A Dictionary of English Folklore*. Oxford: Oxford University Press, 2000. 412 p.
- [24] *Theorizing Rituals. Classical Topic. Theoretical Approaches, Analytical Concepts*. Eds. J. Kreinath, J. Snoek, M. Stausberg. Leiden, Boston: Brill, 2008, p. 395–411.
- [25] VAICEKAUSKAS, Arūnas. Kalėdų senelio kilmė. *Liaudies kultūra*, 2010, Nr. 6, p. 32–38.
- [26] VAICEKAUSKAS, Arūnas. *Lietuvių žiemos šventės. Bendruomenės kalendorinio ciklo apeigos XIX a. pab. – XX a. pr.* Kaunas: VDU I-kla, 2005. 192 p.
- [27] VAN GENNEP, Arnold. *The Rites of Passage*. London: Routledge and Kegan Paul. 1960. 198 p.
- [28] *Viduramžių žodynas*. Sud. P. Dinzelbacher. Vilnius: Aidai, 2004. 607 p.
- [29] VYŠNIAUSKAITĖ, Angelė. Naujų tarybinių papročių formavimasis. Iš: *Lietuvių etnografijos bruožai*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros I-kla, 1964. p. 551–567.
- [30] VYŠNIAUSKAITĖ, Angelė. *Mūsų metai ir šventės*. Kaunas: Šviesa, 1993. 152 p.
- [31] WELCH, Wendy. Festival. *Encyclopedia of Women's Folklore and Folklife*, 2009, Vol. 1, p. 175–181.
- [32] ZNAMIEROWSKA-PRÜFFEROVA, Maria. *Vilnius, miestas arčiausia širdies*. Vilnius: Alma litera, 2009. 312 p.
- [33] РИКМАН, Эммануил Абрамович. Место даров и жертв в календарной обрядности. *Календарные обряды и обычаи в странах зарубежной Европы*. Отв. ред. С. А. Токарев. Москва: Наука, 1983, с. 173–185.
- [34] ФИЛИМОНОВА, Т. Д. Немцы. *Календарные обряды и обычаи в странах зарубежной Европы*. Москва: Наука, 1973, с. 139–161.

RASA PAUKŠTYTĖ-ŠAKNIENĖ

Preparation for Christmas Festivals in the families of Vilnius citizens: Is it a stress or a pleasure?

Summary

Several years ago John Helsloot published an article “Stress and Ritual. December Family Traditions in the Netherlands of Today”. On the basis of the theoretical approaches to ritual performance of the supporters Edward Schieffelin, Clifford Geertz and Ronald Grimes, the ethnologist is analyzing preparing for and performing the rituals of the month of December (St. Nicholas, Christmas) in the Netherlands as a risky, likely to fail and causing stress.

My work analyses the preparation for Christmas period festivals by Vilnius citizens with reference to the inducement of a Dutch scientist to examine the existence of a ritual stress in other countries. The article is based on the material of the examination of the ethnographic fieldwork in 2013 (collected by the author herself via her own questionnaire). The research has revealed that recently a tradition of giving presents to each other during Christmas has been deeply rooted in the families of Vilnius citizens despite an inducement of the tradition to give presents on New Year's Day so popular in the Soviet period of time. Moreover, it has also been proved that it is emotional tension which is experienced in the pre-festival period, whereas the action of giving presents is perceived as an essential ritual of Christmas. A fear of failure was expressed by the majority of the respondents, however, only a small part of them mentioned stress. The commentaries of the people questioned prove an ambition to escape stress or, at least, relieve from it individually, for instance, by handmade presents, prolonging the period of time intended for buying presents, also by involving a husband and children into a traditionally female sphere of household chores or creating personal traditions of the preparation for festivals or combining them with the experience gained from parents. The research has shown that the respondents of a younger generation distinguish in a practical perception of a pre-festival situation, i. e. an ability to cope with the lack of time, finance and ideas as well as a capability to create a festival for himself (herself) and close people.

Key words: stress, Vilnius, Christmas presents, Christmas Eve, family